

NASTANAK SAVREMENE JEVREJSKE DRŽAVE IZRAEL

Željko Petrović¹

SAŽETAK

U vremenu buđenja nacionalizma širom Evrope krajem 19. vijeka i borbe za nastanak jakih nacionalnih država kao što su Njemačka i Italija, te buđenja nacionalne svijesti naroda prije svega na prostoru Austro-Ugarske monarhije, javljaju se slične težnje i kod Jevreja na prostoru Evrope. Postojale su različite ideje gdje bi trebala da se formira savremena država Izrael, ali preovladalo je mišljenje da ona treba da bude na prostoru nekadašnje istorijske države Izrael. Postojao je problem jer je taj prostor bio naseljen Arapima kod kojih se takođe budi svijest za stvaranje samostalne države. Početkom 20. vijeka dolazi do velikog iseljenja Jevreja u Ameriku, ali i na prostor današnje države Izrael, time će se naglo promijeniti demografska slika na tom prostoru što će i uticati na nastanak Izraela kao države. Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1947. godine proglašen je nastanak jevrejske i arapske države na prostoru Palestine, dok je Jerusalem trebao da bude pod međunarodnim protektoratom. Arapi se bili protiv ove rezolucije dok su je Jevreji prihvatili i 15. maja 1948. godine proglasili državu Izrael što će dovesti do prvog izraelsko-arapskog rata i masovnog iseljenja Palestinaca u trenutku kada su činili 67 % stanovništva navedene teritorije. Rad se bavi analizom nastanka države Izrael, što će na prostoru Palestine uzrokovati konstantnu nestabilnost iz koje će proizaći niz ratova, a tako i trenutni oružani sukob između Izraela i Palestine sa ogromnim ljudskim stradanjima. Cilj rada jeste da se kroz analizu nastanka države Izrael bolje razumije višedecenijska kriza na prostoru Izraela koja se reflektuje na cjelokupnu međunarodnu zajednicu, što je posebno vidljivo u posljednjem izraelsko-palestinskom ratu kao nastavku nesumnjivo najdužeg sukoba u savremenoj istoriji.

KLJUČNE RIJEČI: Izrael, Palestina, Ujedinjene nacije, Jevreji, Arapi, država, rat.

ESTABLISHMENT OF THE MODERN JEWISH STATE OF ISRAEL

ABSTRACT

At the time of the awakening of nationalism throughout Europe at the end of the 19th century and the struggle for the creation of strong national states such as Germany and Italy, and the awakening of the national consciousness of the people, above all in the area of the Austro-Hungarian monarchy, similar aspirations appeared among Jews in Europe. There were different ideas where the modern state of Israel should be formed, but the prevailing opinion was that it should be on the territory of the former historical state of Israel. There was a problem because that area

¹ Doc. dr Željko Petrović, BLC Banja Luka, petrovicz@yahoo.com

was inhabited by Arabs, who are also awakening awareness for the creation of an independent state. At the beginning of the 20th century, there was a large emigration of Jews to America, but also to the area of the present-day state of Israel, which will suddenly change the demographic picture in that area, which will also affect the creation of Israel as a state. The resolution of the United Nations General Assembly in 1947 proclaimed the creation of a Jewish and Arab state on the territory of Palestine, while Jerusalem was to be under an international protectorate. The Arabs were against this resolution while the Jews accepted it and proclaimed the state of Israel on May 15, 1948, which would lead to the first Israeli-Arab war and the mass exodus of Palestinians at a time when they made up 67% of the population of the said territory. The paper deals with the analysis of the creation of the state of Israel, which will cause constant instability in the territory of Palestine, which will result in a series of wars, as well as the current armed conflict between Israel and Palestine with enormous human suffering. The aim of the work is to better understand the multi-decade crisis in the territory of Israel, which is reflected on the entire international community, which is especially visible in the last Israeli-Palestinian war, as a continuation of the undoubtedly longest conflict in modern history, through the analysis of the creation of the state of Israel.

KEYWORDS: *Israel, Palestine, United Nations, Jews, Arabs, state, war.*

UVOD

Ime Izrael potiče od imena Erec Izrael što je biblijski naziv koji se okvirno odnosi na područje Palestine (Havel, 2023). Ideja za stvaranje države Izrael javlja se kod Jevreja u 19. vijeku u vremenu buđenja nacionalne svijesti, da bi ona počela da se realizuje doseljavanjem Jevreja na prostor istorijske države Izrael i promjenom okolnosti u međunarodnoj zajednici nakon Prvog i Drugog svjetskog rata. Na ideju stvaranja nacionalne države Jevreja uticao je i rastući antisemitizam posebno u Carskoj Rusiji i državama Srednje Evrope krajem 19. vijeka. Cinistički pokret koji je poveo akciju za useljenje Jevreja na prostor Palestine, sa krajnjim ciljem osnivanja samostalne nacionalne države vidio je u tome rješenje za viševjekovne napade na Jevreje.

Izuzetno je bitno utvrditi istorijske okolnosti koje su dovele do nastanka savremene jevrejske države na prostoru Palestine. Teritorija Izraela kod Jevreja predstavljala je Obećanu Zemlju koju je prema Bibliji Bog obećao Abrahamu i izabranom jevrejskom narodu.

Pravo na Izrael polagali su i polažu Jevreji i Arapi i jedni i drugi imaju isti cilj stvaranje samostalne nacionalne države. U vrijeme prvog talasa useljenja Jevreja u Palestinu je bilo maksimalno 20.000 Jevreja koji su bili potomci nekadašnje velike jevrejske zajednice koja je imala porijeklo u istorijskom Izraelu. U to vrijeme Palestina je imala preko pola miliona Arapa od kojih su oko 40.000 bili hrišćani, a ostali muslimani (Grofelnik, 1999). Jevreji su u to vrijeme već uveliko bili progonjeni u Evropi, a naročito u Rusiji i Francuskoj. Dolasom Jevreja na teritoriju Palestine, sa ciljem stvaranja države, mogao se čekivati sukob. Na intezitet sukoba je uticalo i to što se u isto vrijeme budi svijest Arapa za stvaranje sopstvene države.

Događaji iz perioda od par decenija prije proglašenja države Izrael, a posebno period između dva svjetska rata ne samo da su uticali na budućnost Palestine, nego su radikalno promijenili sliku Bliskog istoka, što će biti i uzrok budućih konflikata u toj regiji.

ISTORIJSKI IZRAEL

Ime Izrael prvi put je spomenuto i istorijskim spisima Merenptha 1230. godine p.n.e. koji su bili uklesani u kamenu. Izrael kao kraljevina nastao je u 10. vijeku p.n.e. za vrijeme kralja Davida, a Jerusalem postaje glavni grad. Završetkom vladavine kralja Salamona Izrael se dijeli na Judeju sa glavnim gradom Jerusalemom i Izrael sa glavnim gradom Samarijom. Istorijski Izrael je bio regionalna sila koja je često bila u sukobima sa susjednim državama odnosno narodima. Izrael 722. godine p.n.e. osvojila je Asirija, nakon čega on prestaje da postoji, ali je opstala Judeja koja je uključivala dva južna plemena i u kojoj će jahvizam postati dominantna religija, jer u Izraelu na sjeveru postojala je i mnogobožacka vjera. Istorijski posmatrano Judeja bila je sukcesor Izraela. Judeja je osvojena 586. godine od strane Vavilona kada dolazi do prvog raseljenja Jevreja. Nakon osvajanja Vavilona od strane Persije Jevreji se vraćaju na prostor nekadašnjeg Izraela, da bi 333. godine p.n.e. došli pod Grčku vlast. Država Izrael 165. godine p.n.e. postaje samostalna nakon ustanka Makabejaca kada se formira Hašmonejsko kraljevstvo sa prijestolnicom u Jerusalemu (Pleša, 2014). Ono će biti osvojeno od strane Rimljana 66. godine p.n.e. I pored činjenice da su Jevreji u Rimskom carstvu uživali niz povlastica, kao što su sloboda religije, nepostojanje obaveze da Jevreji služe u vojsci Rimskog carstva, taj prostor će biti nestabilan tokom cijele rimske vladavine. Jevreji su podigli dva velika ustanka 70. i 132. godine protiv Rimskog carstva. Poznati su pod nazivima kao prvi i drugi jevrejski ustanak, mada je postojao ustanak i u periodu 115-117. godine koji je poznat pod nazivom Kitisov rat. Bar Kohbin ustanak koji je trajao od 132-136. godine kao zvanično treći veliki ustanak Jevreja je ujedno i poslednji nakon koga će doći do velikog raseljenja Jevreja i zvanično potpunog prestanka postojanja istorijske jevrejske države koja je tada imala status rimske provincije. Ovaj rat je prema istorijskim zapisima razorio Izrael, a stradalo je preko 580.000 naoružanih Jevreja (Špehar, 2013). U toku tog rata privremeno je uspostavljena samostalna država Izrael, koja će prestati da postoji 135. godine te će proći više od 1800 godina do njene obnove, dok će Jevreji biti raseljeni po cijelom svijetu. Ovaj poslednji jevrejski ustanak imaće dvostruki značaj. Kako je vođa ustanka Bar Kohba sebe smatrao Mesijom on je progonio hrišćane koji ga nisu priznavali što će dovesti do jasnog razdvajanja hrišćanstva i judeizma, a prostor Izraela će biti naseljavan stranim narodima dok će Jevreji sistematski biti prognani te će im biti zabranjen povratak u Jerusalem.

BUĐENJE JEVREJSKE NACIONALNE SVIJEŠTI

U 19. vijeku dolazi do buđenja nacionalne svijesti naroda širom Evrope, te buđenja želje za stvaranjem nacionalnih država. Iz takvih težnji će nastati jake nacionalne države Njemačka i Italija, ali i drugi narodi nastoje da se ujedine i oslobode tuđinske vlasti i formiraju sopstvene nacionalne države. Takva ideja javlja se i kod Jevreja koji su bili raseljeni širom Evrope. Postojale su različite ideje gdje bi Jevreji trebalo da formiraju svoju državu, ali prevladala je ideja da to bude na teritoriji istorijske države Izrael.

Za stvaranje jevrejske države na prostoru nekadašnje istorijske države Izrael i tadašnje Palestine zalagao se cionistički pokret. Nastao je u Švjacarskoj gdje je održan Prvi cionistički kongres 1897. godine te je stvorena Svjetska cionistička organizacija (WZO).² Radi

² Pokret je dobio ime po brdu Cion na kojem se nalazio Jerusalemli hram.

se o jednom narodno-oslobodilačkom pokretu koji je za osnovni cilj imao stvaranje nacionalne države na području historijskog Izraela. Cionizam kao pokret se javio još u 1. i 2. vijeku u vremenu kada su Rimljani uništili Drugi jevrejski hram u Jerusalemu 70. godine, a 136. godine slomili jevrejski Bar Kohbin ustanak.

Tokom vijekova, jevrejski narod zadržao je snažnu vezu sa Izraelom kroz religijske obrede judaizma i kulturnu baštinu. Većina Jevreja živjela je u Evropi i sjevernoj Africi, suočavajući se s raznim oblicima progona, diskriminacije i antisemitizma. U 19. vijeku, pod uticajem evropskog nacionalizma, pojavila se ideja o ponovnom uspostavljanju jevrejske države.

Nacionalistički pokreti u Evropi, koji su pozivali na stvaranje nacionalnih država na osnovu zajedničkog jezika, kulture i etničkog identiteta, inspirisali su jevrejske intelektualce da razmisle o povratku u historijski domovinu. Istodobno, rastući antisemitizam, posebno u carskoj Rusiji i srednjoj Evropi, podstakao je mnoge Jevreja da traže trajno preseljenje u sigurnije krajeve.

Cilj cionističkog pokreta je uspostava nacionalne države Jevrejskog naroda na teritoriju drevnog Erec Izraela, odnosno Obećane Zemlje koju je prema Bibliji Bog obećao Abrahamu i izabranom jevrejskom narodu. U početku se krenulo sa kolonizacijom Palestine sa ciljem što većeg useljenja Jevreja. Vođa ovog pokreta bio je Teodor Hercl koji je preduzeo niz diplomatskih koraka te stvorio osnovu za dalje akcije u pravcu stvaranja države Izrael. Cionistički pokret je u samom početku pregovarao sa predstavnicima Velike Britanije, sultanom Osmanlijskog carstva i rimskim papom lobirajući u korist svog cilja. Treba napomenuti da je Cionizam imao više frakcija ali koje su u osnovi sve imale za cilj stvaranje nacionalne države (Cionizam, 1969).

Postojale su ideje da se ujedinjeni Jevreji naseljavaju u Argentini, Madagaskaru, Ugandi pa i u Albaniji, ali je na Kongresu Cionista 1906. godine odlučeno da se Jevreji definitivno naseljavaju na prostor Palestine sa kranjim ciljem formiranje jevrejske države. Najbliže rješenje bila je i Uganda jer se smatralo da je pleme Jevreja krenulo sa njenog prostora, ali i da ima takve geografske i klimatske uslove koji su najslbližiji Evropi.

Kako je prostor Palestine bio pod Osmanlijskom vlašću u to vrijeme Velika Britanija je podržavala Arape i podsticala na borbu za oslobođenje kojima se obavezala da će imati njenu podršku u stvaranju nezavisne države. Sa druge strane Jevreji sistematski počinju da se naseljavaju na prostor Palestine počevši 1881. godine kada počinju nastajati jevrejska naselja, da bi došlo do intenzivnijeg naseljavanja tokom i nakon Prvog svjetskog rata.

PERIOD DO PROGLAŠENJA NEZAVISNOSTI 1948. GODINE

Palestina je u toku 19 vijeka bila dio Osmanlijskog carstva i predstavljala je politički i ekonomski nerazvijeno područje. Radilo se o nerazvijenoj poljoprivrednoj regiji u kojoj zemljišni odnosi u pogledu vlasništva na zemlji su bili komplikovani, što će omogućiti lakšu kolonizaciju od strane Jevreja. U vremenu kada je krenulo naseljavanje Jevreja na njenu teritoriju njihov ukupan broj je bio 1881. godine 24.000 što je iznosilo 8 % stanovništva, dok su ostatak uglavnom činili Arapi. Osmanlijska vlast koja je ograničavala useljavanje nemuslimanskog stanovništva, ali pod pritiskom evropskih sila i diplomatskih akcija omogućilo se da Jevreji počnu formirati manje zajednice u Palestini. Prva *alija* predstavlja prvi talas useljavanja Jevreja koji je počeo 1881. godine (Vukas, 2012).

U nastanku Izraela i uopšte odlučivanju na Bliskom istoku u prvoj polovini 20. vijeka glavnu ulogu su imale tadašnje velike sile, a na prvom mjestu Velika Britanija koje su postupale onako kako je odgovaralo njihovim interesima. Sa jedne strane Arapi su se kod istih zalagali za stvaranje sopstvene države dok su Jevreji, a prije svega cionisti lobirali u svom interesu.

Dobar dio odlučivanja je bio pod tajnim velom pa je tako 1915. godine u jeku Prvog svjetskog rata od strane Cionista izlobiran memorandum od strane Velike Britanije. Tvorac tog memoranduma bio je Herbert Samuel, britanski političar i istaknuti cionista. U istom se konstatuje kako još nije došlo adekvatno vrijeme za formiranje jevrejske države na području Palestine, ali se umjesto toga preporučuje uvođenje mandata nad njom od strane Velike Britanije nakon završetka Prvog svjetskog rata. To bi, kako su smatrali tvorci ovog memoranduma, za rezultat imalo intenziviranje jevrejskog naseljavanja ovog prostora, a što bi u krajnjoj instanci značilo promjenu njegove demografske slike.

Prvi svjetski rat je išao u korist stvaranja nacionalne države Jevreja, prije svega došlo je do raspada Osmanlijskog carstva koje je više od četiri vijeka vladalo Palestinom. Palestina je postala izuzetno značajna po Veliku Britaniju jer se nalazila u blizini Sueckog kanala kao puta za Indiju. Velika Britanija je imala namjere da dugoročno upravlja Palestinom imajući u vidu njen strateški značaj, ali i značajne i bogate gradove koji su bili na njenoj teritoriji. Time bi osigurala put za Indiju, kao i pristup naftnim izvorima na prostoru današnjeg Iraka. Saradnju sa Cionističkim pokretom u toku Prvog svjetskog rata Velika Britanija je vidjela kao mogućnost da se preko njega izvrši uticaj na SAD i Rusiju u pomoći silama Atanate, ali i nakon rata da se obezbijedi podrška britanskom uticaju u Palestini.

U februaru 1916. godine zaključen je sporazum između Francuske, Velike Britanije, Rusije i Italije o podjeli dijelova teritorije Osmanlijskog carstva. Drugog novembra 1917. godine zaključen je svojevrsan sporazum poznat pod nazivom Balforova deklaracija u kojoj je stajalo da će se pružiti pomoć „osnivanjem nacionalnog doma za jevrejski narod u Palestini”. Dobio je naziv po lordu Balfouru britanskom ministru spoljnih poslova, a riječ je o pismu koje je uputio tadašnjem vođi cionističkog pokreta Valteru Rotšildu. Na osnovu tog sporazuma Velikoj Britaniji pripala je teritorija Palestine. Prema toj deklaraciji sva pomoć koja se pruži Jevrejima ne smije da ugrozi građanska i vjerska prava nejevrejskih zajednica u Palestini. Od 1917. godine Palestina dolazi pod vlast Velike Britanije, a 1918. godine potpuno je slomljeno Osmanlijsko carstvo na njenoj teritoriji u čemu su bitnu ulogu igrali Arapi. 1919. godine ugovorom Društva naroda, Palestina se proglašava za mandatnu teritoriju pod upravom Velike Britanije. Velika Britanija na 76 % teritorije Palestine osniva Transjordan, na čelo kojeg dovode svog saveznika, hašemitskog šerifa od Meke, koji je izgubio borbu za vlast u Arabiji protiv obitelji Saud. U julu 1920. ser Herbert Samuel, Jevrej, imenovan je prvim visokim povjerenikom Palestine. Nova uprava je u avgustu objavila da će se prve godine doseliti 16.500 Jevreja. Ova godina je među palestinskim Arapima poznata kao *“godina katastrofe”* budući da je s njom propala ideja o osnivanju arapske Palestine.

Na marginama Pariške mirovne konferencije, održane 1919. godine u Parizu, sastaje se arapska i cionistička delegacija. Na tom sastanku dešava se svojevrsan presedan u dotadašnjim arapsko-cionističkim odnosima. Konferencija je iznjedrila Fajsal-Vajcmanov sporazum, čijim je odredbama vođa arapske delegacije, princ Fajsal, dao svoj pristanak na formiranje izraelske države na teritoriji Palestine, dok je s druge strane Vajcman dao svoj pristanak na formiranje arapske države na području šireg Bliskog istoka. U zaključku ovog

sporazuma Fajsal navodi da će provedba istoga zavisiti od sticanja arapske nezavisnosti. Tako je Palestina praktično ostavljena na cjedilu zarad vlastitih interesa arapskih zemalja. Paralelno s tim događanjima održan je niz sastanaka između cionističke i britanske delegacije, prilikom čega su zajedničkim naporima birane oblasti u Palestini koje će sačinjavati buduću jevrejsku državu.

Društvo naroda je 1922. odobrilo britanski mandat u Palestini, uključujući njegovu preambulu koja uključuje Balfourovu deklaraciju i naglašava istorijsku vezu Jevreja s Palestinom. U članu 2. stoji kako je prinudna vlast odgovorna za stavljanje zemlje pod takve “*političke, administrativne i privredne uslove koji će osigurati uspostavu jevrejskog nacionalnog doma i razvoj samoupravnih institucija*”. Član 4. dopustio je uspostavu jevrejske agencije za savjetovanje i saradnju s palestinskom upravom u pitanjima koja se tiču jevrejskog nacionalnog doma. Član 6. zahtijevao je da palestinska uprava treba olakšati jevrejsku imigraciju i blisko naseljavanje Jevreja. Iako je Transjordanija činila tri četvrtine britanskog mandata nad Palestinom, bila je, uprkos protestima Jevreja, isključena iz klauzula koje pokrivaju uspostavu jevrejskog nacionalnog doma.

Velika Britanija sa jedne strane se obavezala na useljavanje Jevreja u Palestinu, a sa druge strane je podržavala Arape koji su se takođe useljavali na njenu teritoriju. Palestinski Arapi podižu pobune 1922. i 1929. godine, tako da Velika Britanija uvodi ograničenja useljavanja Jevreja.

Nakon dolaska nacista na vlast u Njemačkoj 1933. godine intezivira se useljavanje Jevreja u Palestinu što vodi novim pobunama Arapa, te će do vrhunca doći 1936. godine, da bi Velika Britanija uspostavila kontrolu 1939. godine.³ Od samog početka useljavanja Jevreja na prostor Palestine dolazilo je do nasilnih sukoba sa Palestincima, te su bili veći povećanjem jevrejske populacije. Jevreji su konstatno kupovali zemljište ili od malih zemljoradnika ili članova arapske elite. Dolaskom Jevreja u određenim područjima dolazilo je do protjerivanja Arapa što će i dovesti 1936. godine do masovnog ustanka Arapa kada su tražili stvaranje nezavisne države i zaustavljanje useljavanja jevreja, te kupovine arapske zemlje. Državna komisija Velike Britanije na čelu sa lordom Robertom Peleom utvrđuje da je Palestinu potrebno podijeliti na jevrejsku i arapsku državu, dok bi Jerusalem bio neutralan pod njenom upravom. Velika Britanija uvodi dalja ograničavanja useljavanja Jevreja tako je 1939. godine izdala tzv. “*Bijelu knjigu*” koja je ograničila broj na 75.000 Jevreja koji se mogu useliti narednih 5 godina (Švob, 1995). Takođe za useljenje Jevreja bila je potreba dozvola Arapa. Velika Britanija obavezala se da će osnovati nezavisnu palestinsku državu u periodu od deset godina, te ukoliko to bude održivo Palestinci i Jevreji će zajedno upravljati istom. Nakon gušenja ove pobune došlo je do daljeg nasilja između jevrejskih paravojnih jedinica i snaga Velike Britanije. Velika Britanija je bila nemoćna jer je ušla u sukob sa obje strane i nije mogla da uspostavi kontrolu, a takođe nisu mogli da zaustave sve veća useljenja Jevreja. Velika Britanija svo vrijeme svoje vlasti u Palestini pokušavala je da uspostavi kontrolu koristeći se vrlo često nasilnim sredstvima od pritvaranja bez suđenja, protjerivanja pa do upotrebe oružja što je dovelo do još većeg nasilja i nestabilnosti.

Od davanja mandata Velikoj Britaniji pa do početka Drugog svjetskog rata broj ruralnih cionističkih kolonija povećao se sa 47 na oko 200. Između 1922. i 1940. godine jevrejski zemljoposjed porastao je sa oko 148.500 na 383.500 jutara. Jevrejsko stanovništvo je nara-

3 Voda arpske pobune jerusalemki muftija hadži Amin al Huseini bježi u Berlin. On će tokom Drugog svjetskog rata, osnovati Handžar diviziju.

slo sa 83.790 na nekih 467.000 ili gotovo jednu trećinu ukupnog stanovništva. Tel Aviv se razvio u potpuno jevrejski grad sa 150.000 stanovnika, a stotine miliona dolara jevrejskog kapitala uvedene su u regiju. Stopa jevrejske pismenosti bila je visoka, škole su se širile, a hebrejski jezik postao je raširen (Havel, 2011). Palestinu između dva svjetska rata u većini su naseljavali Jevreji Aškenazi sa prostora Istočne Evrope koji su imali loše životne uslove, a njihovo naseljavanje finansirao je Cionistički kongres. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, Velika Britanija se počela povlačiti iz svojih kolonija na Bliskom Istoku, ali se nije željela odreći uticaja u tom dijelu svijeta. Međutim u narednom periodu pored legalnih useljavanja Jevreja dolazi i do ilegalnih jer Velika Britanija i SAD su ograničili useljavanje Jevreja na svoje teritorije. SAD su 1945. godine pozvale Veliku Britaniju da dozvoli da se useli 100.000 Jevreja u Palestinu zbog stradanja koja su se desila na prostoru Evrope. Tako su Jevreji na prostoru Palestine 1947. godine činili 33 % stanovništva i držali u posjedu 6 % zemlje.

OSNIVANJE DRŽAVE IZRAEL

Tokom Drugog svjetskog rata dolazi do jačanja jevrejske zajednice u Palestini. 1942. godine održana je cionistička konferencija u Njujorku, kada je Ben Gurion kasnije prvi premijer Izraela tražio neograničenu imigraciju Jevreja, stvaranje jevrejske vojske i uspostavu države Izrael. Stradanje Jevreja u Drugom svjetskom ratu ubrzalo je ostvarenje jevrejskih zahtjeva, posebna podrška je dolazila iz SAD koje su se zalagale za neograničeno useljavanje u Palestinu.

Predstavnici arapskih država održali su skup u Egiptu 1944. godine kada je donesen Aleksandrijski protokol u kojem stoji solidarisanje sa stradanjem Jevreja, ali i da treba da se razumije i problem palestinskih Arapa. Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do pojačanih sukoba Jevreja i Arapa u Palestini sve zbog pojačanog useljavanja, ali i nastojanja Arapa da stvore samostalnu državu. Velika Britanija je bila i na udaru i Jevreja i Arapa što će zajedno sa njenom iscrpljenošću u Drugom svjetskom ratu uticati da se pitanje Palestine prenese na Ujedinjene nacije.

Po završetku Drugog svjetskog rata na prostoru Palestine dolazi do jačanja sukoba tako što jevrejske paravojne jedinice napadaju na jedinice Velike Britanije uslijed nezadovoljstva njihovom politikom. U isto vrijeme radi se na lobiranju u SAD u pogledu naoružavanja jevrejskih jedinica i otvaranja fabrika oružja u Palestini (Anić-Ivčić, 2008). Takođe i Palestinci lobiraju u arapskim državama za pomoć, ali nije bilo adekvatnog odgovora jer uglavnom je preovladao stav da jevrejske snage nisu dovoljno brojne i jake za veći oružani sukob. Za razliku od Prvog svjetskog rata kada su Palestinci stali na stranu sila Atante, u Drugom svjetskom ratu bili su na strani sila Osovine tako da će i to uticati na reakciju Velike Britanije i drugih pobjedničkih država.

Upravo zbog stalnih udara na Britance od strane cionističkih grupa, Velika Britanija je odlučila da ubrza kraj svoje uprave u Palestini i prepusti je na odluku Ujedinjenim nacijama. U tom momentu Jevreji su imali kontrolu samo nad 5 % teritorije dok su jevrejske vojne snage imale oko 40.000 pripadnika, a palestinske negdje oko 3.000.

Velika Britanija 1947. godine donijela je odluku da Palestinu prepusti Ujedinjenim nacijama. Komisija Ujedinjenih nacija usvaja posebnu rezoluciju 181, 29. novembra 1947. godine prema kojoj nastaju dvije države koje će biti u ekonomskoj uniji dok će Jerusalem biti pod međunarodnom upravom. Jevrejska država bi obuhvatala 55 % teritorije sa 498.000

Jevreja i 497.000 Arapa, dok su stvarni demografski podaci bili takvi da je broj Arapa bio daleko veći. Arapska država bi obuhvatala 45 % teritorije sa 807.000 Arapa i 10.000 Jevreja. Jeruslimum pod međunarodnom upravom imao bi 105.000 Arapa i 10.000 Jevreja. Prema popisu stanovništva iz 1945. godine Arapi su činili većinu u 15 teritorijalnih područja dok su Jevreji imali većinu samo u području grada Jafe, što je uticalo da Arapi ne prihvate ovakvu podjelu. Izrael je proglasio nezavisnost 14. maja 1948. godine na dan formalnog prestanka mandata Velike Britanije. David Ben-Gurion proglasio je nastanak države Izrael kao nezavisne i suverene države. To se potvrđuje Deklaracijom o nezavisnosti države Izrael, koja je ozvaničena potpisom 25 vodećih članova jevrejske zajednice. Jevreji tada preuzimaju sve postojeće državne strukture utemeljene od strane odlazećih britanskih vlasti. Vojne, sigurnosne, finansijske i opštinske institucije su nastavile s radom, samo su sada bile pod kontrolom Jevreja. Tako su Jevreji praktično dobili „gotovu“ državu. Dan kasnije, dok Britanci napuštaju Palestinu, novoformljene izraelske oružane snage zauzimaju njihove pozicije, a vojne snage susjednih arapskih država prelaze granicu s ciljem oslobađanja Palestine. To je bio početak prvog arapsko-izraelskog rata. (Lunić, Penezić, 2024). Za samo nekoliko sati od proglašenja države Izrael dobilo se priznanje SAD, a vrlo brzo i Sovjetskog Saveza. To će dovesti do rata Izraela sa Libanom, Sirijom, Egiptom, Transjordanijom, Saudijskom Arabijom i Jemenom. U ovom ratu Izrael je porazio kolaciju ovih država.⁴ U vrijeme kad su borbe okončane, Izrael je kontrolisao većinu teritorije. Jordan je zauzeo zemlju koja je postala poznata kao Zapadna obala, a Egipat je okupirao Gazu. Jerusalem je podjeljen između izraelskih snaga na zapadu i jordanskih snaga na istoku. Egipat i Jordan vodili su najveći dio borbi protiv Izraela. Izrael je porazio arapske vojske i zauzeo teritoriju koja je prvobitno bila dodjeljena palestinskim Arapima prema planu o podjeli (Havel, 2013).

Po proglašenju nezavisnosti na teritoriji Izraela nastavljeno je nasilje koje je dovelo do velikih stradanja koje Palestinci nazivaju „Nakba“ što je arapska riječ koja znači katastrofa. Ubrzo je Izrael obuhvatao 78 % istorijske Palestine, a ostatak se sastojao od Zapadne obale i Pojasa Gaze. Decembra 1948. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Rezoluciju 194 kojom se poziva na pravo povratka palestinskih izbjeglica, a već do tada se procjenjuje da je 750.000 Palestinaca izbjeglo. Oko 150.000 Palestinaca ostalo je da živi u Izraelu pod strogom kontrolom da bi nakon 20 godina moglo dobiti izraelsko državljanstvo. Egipat je preuzeo Pojas Gaze, dok je 1950. godine Jordan započeo administrativnu upravu nad Zapadnom obalom. Palestinska oslobodilačka organizacija (PLO) je formirana 1964. godine, a godinu kasnije je nastala i politička stranka Fatah (Vukas, 2012).

Izrael je 5. juna 1967. okupirao ostatak istorijske Palestine, uključujući Pojas Gaze, Zapadnu obalu, Istočni Jerusalem, sirijsku Golansku visoravan i egipatsko Sinajsko poluostrvo tokom Šestodnevnog rata protiv koalicije arapskih vojski. Nekim Palestincima je ovo donijelo drugu prinudnu selidbu, odnosno „Naksu“ što je arapska riječ za nazadak. Izgradnja naselja počinje na okupiranoj Zapadnoj obali i Pojasu Gaze (Orlović, 2012). Jevrejskim naseljenicima daju se sva prava i privilegije izraelskih državljana dok su Palestinci morali živjeti pod vojnom okupacijom koja ih je diskriminirala i branila im svaki oblik političkog i građanskog djelovanja. To će sve do danas voditi stalnom jačanju sukoba i nemogućnosti

⁴ S područja pod izraelskim nadzorom izbjeglo je ili protjerano između 520.000 ljudi (prema izraelskim procjenama), 900.000 ljudi (prema arapskim procjenama) i oko 720 000 po podacima Ujedinjenih nacija. Istovremeno iz arapskih je zemalja protjerano između 800.000 i milijun Jevreja, njih oko 600.000 našlo je utočište u Izraelu.

postizanja dogovora između dvije strane. Nikad nije došlo do istinskog mirovnog sporazuma i naredne decenije biće obilježene sukobima i ratovima.

U prvom ratu odmah po proglašenju nezavisnosti Izrael je odbio napad, pritom pripajajući i oko 40 % teritorije koja je trebala da pripadne Palestini. Uskoro je Izrael priznalo 50 država u svijetu, a kasnije je krenuo rata za ratom, koji su produbljivali sukob sve do današnjeg rata kome svjedočimo. Cionistički pokret koji je izgubio svoju prvobitnu svrhu stvaranjem države Izrael za osnovni cilj je tada postavio izgradnju i opstanak Izraela kao države dok je neformalni cilj sprečavanje nastanka palestinske države. Izrael kao savremena država je uspio da opstane i razvije se i pored konstantnih oružanih sukoba koji traju skoro 80 godina. Počeo je kao svojevrsna socijalistička poljoprivredna država da bi danas bio ekonomski i tehnološki razvijena država. Stanovništvo se povećalo za deset puta tako da ima blizu 9 miliona od čega su tri četvrtine Jevreji (Picual, 2011). Danas je to država sa jednom od najvećih gustina naseljenosti i sa jednim od najvećih prirodnih priraštaja.

ZAKLJUČAK

Nesumnjivo Balfuorova deklaracija donesena u vrijeme mandata Velike Britanije u Palestini, stvorila je osnovu za nastanak države Izrael 1948. godine. Godine koje su prethodile proglašenju države Izrael obilježili su stalno nasilje na prostoru Palestine, useljavanje Jevreja i iseljavanje Palestinaca. Velika Britanija je pokušala da uspostavi balans da obje strane budu zadovoljne, ali to nije bilo moguće jer u tom momentu u Palestini postojao narod koji bio naseljen vijekovima i koji tražio sopstvenu samostalnu državu. Ustanak Arapa protiv Osmanlijskog carstva u Prvom svjetskom ratu oslabio je to carstvo što je doprinjelo ishodu Prvog svjetskog rata i pobjedi sila Atante. Velika Britanija je obećala Arapima samostalnu državu ukoliko se suprostave Osmanlijskom carstvu, ali je i Balfuorovom deklaracijom obećala da će biti zaštićena prava nejevrejskog stanovništva na prostoru Palestine do čega nije došlo. Na izvjestan način jedan narod se obavezao drugom narodu da će na teritoriji trećeg naroda pomoći mu da stvori svoju državu što je i bio uzrok stalnih sukoba kako prije nastanka Izraela, ali tako i do danas.

Vlast Velike Britanije u Palestini koja je trajala 31 godinu obilježila je stalna nestabilnost tog prostora, sa sukobima Jevreja i Arapa, ali i jednih i drugih sa Velikom Britanijom. Velika Britanija u pogledu stvaranja samostalne države obavezala se i Jevrejima i Arapima radi ostvarenja svojih interesa na tom prostoru, ali očigledno jedno drugo je isključivalo. Palestina je pokazala još prije nastanka Izraela da svako rješenje jednog problema stvaralo je novi problem, što je preslikano i na današnju situaciju na njenoj teritoriji. Ideal o „vječnom miru“ je utopija, ali i stvarnost da postoji regija koja ima „vječni rat“ je tragedija savremene međunarodne zajednice.

LITERATURA

- Anić-Ivičić, A. (2008). Sjedinjene Američke Države i Izrael. *Rostra*, 1. (1.), 63-65.
- Borković, I. (1969). Cionizam i njegova historijska pozadina. *Politička misao*, 6 (3), 420-442.
- Grofelnik, H. (1999). Izrael - mlada država između tradicionalizma i modernog razvoja. *Geografski horizont*, 45. (1-2), 89-100.
- Havel, B. (2011). Izrael i palestinska država u previranjima u islamskom svijetu. *Političke analize*, 2 (6), 47-52.

- Havel, B. (2013). Sekularizam i nastanak Države Izrael. *Političke analize*, 4 (15), 12-18.
- Havel, B. (2023). Izrael – podrijetlo i nastanak naziva židovske države. *Nova prisutnost*, XXI (1), 97-117.
- Lunić, A. T., Penezić, M. S. (2024). Izraelsko-palestinski sukob: Čija je Sveta zemlja ?. *Hum*, 19 (32), 104-134.
- Orlović, D. (2012). Znam, dakle pobjednik sam: kako je Izrael dobio šestodnevni rat?. *Polemos*, XV (29), 143-152.
- Picula, B. (2011). Novi val priznanja palestinske države. *Političke analize*, 2 (5), 11-15.
- Pleša, J. (2014). Povijest Jeruzalema. *Essehist*, 6 (6), 48-54.
- Špehar, H. (2014). Arapsko-izraelski sukob. *Religija, politika i povijest Svete zemlje. Kairos*, 8 (1), 142-144.
- Švob, M. (1995). Migracije i promjene u židovskoj populaciji. *Migracijske i etničke teme*, 11 (3-4), 231-289.
- Vukas, S. (2012). Država Izrael i takozvana demografska bomba. *Nova prisutnost*, X (2), 263-276.
- Vukas, S. (2012). Izrael - židovska i demokratska država. *Međunarodne studije*, XII (3/4), 77-94.